

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ
УЧРЕЖДЕНИЕ "ДЕТСКИЙ САД "ХАТЫНЧААН" С.БОРДОН МУНИЦИПАЛЬНОГО
РАЙОНА "СУНТАРСКИЙ УЛУС (РАЙОН)" РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)

-Сантаева Виктория Александровна

Воспитатель МБДОУ д/с "Хатынчаан"

РС (Я) Сунтарский улус, село Бордон

Тема методического материала:

Обон оскуолаба барарга бэлэмнээх дуо?

(төрөппүккэ сүбэ матырыйаал)

Оџо оскуолаџа барар кэмэ хаһан баџарар долгугуулаах, оџоџо да, төрөппүккэ да ыгылык буолар: оџо күннээџи эрэсиимэ, тулалыыр эйгэтэ эмискэ уларыһан барар. Элбэх төрөппүт оџобут ааџар, суоттуур, онон кини оскуолаџа бэлэм дии саныыллар. Оннук буолбатах!

Оскуолаџа бэлэмнээх буолууга үөрэхтээхтэр хас да хайысханы бэлиэтииллэр:

Эт-сиин өттүнэн бэлэмнээх буолуу. Самай ыарахан ноџурууска – оџо уруокка 45 мүнүүтэни тулуйан олоруута. Ити кэмнэ оџо этигэр-сиинигэр улахан күүрүүнү ылар. Ол иһин оџо этэ-сиинэ эрдэттэн бэлэмнээх буолуохтаах. Хас биирдии оџо оскуолаџа баран остуолга сөпкө олорору билэр, сатыыр буолуохтаах. Или тарбахтара эрчиллиилээх, ханнык илиитинэн уруучука тутан суруйарын билиэхтээх, сатабыллаах буолуохтаах.

Уйулџата бэлэмнээх буолуута. Оџо уйулџатын тутулуга, сайдыыта оскуолаџа бэлэмнээх буолуутугар улахан оруоллаах. Уйулџатын сайдыыта бэлэм буолбут оџо элбэх киһилээх сиргэ сылдыарыгар, араас дьону кытта алтыһарыгар, билсирһэригэр чэпчэки буолар.

Оскуолаџа барар оџо уйулџата бэлэмнээх буолуутугар маннык үөрэтиилэр бааллар:

— **Бэйэ (личность) бэлэмнээх буолуута.** Оџо ситиһиигэ талаһыылаах буолуохтаах. Оскуола диэн тылтан оџо толлубат, ол оннугар үөрэр, оскуолаџа туттуллар биридимиэттэртэн астынар, олору ылыан, тутуон баџарар санаата үрдүк буолуохтаах.

— **Иэйээнэ, санаатын күүһэ.** Оџоџо бу маннык хаачыстыбалар олоџурбут буолуохтаахтар: бэрээдэктээх, истигэн, үлэһит, биир сиргэ сатаан тулуйан олорор, эппиэтинэстээх, хомуллуугас, тулуурдаах. Оџо сыһаны онороруттан толлубат буоллаџына, ону көннөрөргө талаһыылаах буолар. Ол аата кини санаата күүстээх, бэйэтигэр эрэллээх буоларга үөрэнэр. Оџо санаата күүстээх буоларыгар төрөппүт көмөтө, кыһаллара киниэхэ өссө үрдүк ситиһиилэри саџар. Оттон төрөппүт оџотугар көмөлөспөт, кыһаллыбат буоллаџына, оннук оџо үчүгэйгэ таласпат, куттанар буолар.

— **Өй кыаџа.** Оџо болџомтолоох, түргэнник бииртэн биир атынна болџомтото холбонорун сатыахтаах. Бэриллибит соругу төбөтүгэр тутар, кыайан анаалыстыыр, эппиэт биэрэр, сыһатын бэрэбиэркэлэнэр буолуохтаах. Үчүгэйдик, чуолкайдык сангарар, толкуйдуур, кэпсиир, тулалыыр эйгэтин билэр, дьоџура сайдыбыт буолуохтаах. Оџо бэйэтин билиитин өйүгэр тутар, ингэринэр уонна ол билиитин өйдүүр буолуохтаах.

Төхөнөн оҕо элбэх билиилээх-көрүүлээх буоллабына, оҕоҕо уонна төрөппүккэ оскуолаҕа барыы чэпчэки буолуоҕа.

— **Социальной-психологической бэлэмнээх буолуута.** Оҕо бэйэтин кытта саастаах оҕолору кытта өйдөһөн, доҕордоһон, тапсан-сатаһан сылдьара инники өттүгэр туох да улахан харгыстары көрсүбэтигэр улахан төһүү буолар. Оҕо оскуола үөрэнээччитэ буоллум диэн эппиэтинэс сүгүөхтээх, ону өйдүөхтээх. Оскуола боруогун атыллаабыт оҕоҕо төрөппүт өттүттэн өйөбүл саамай наадалаах кэмэ буолар, төхөнөн оҕо өйөбүллээх даҕаны, кини ордук бэйэтигэр эрэллээх, санга сүүрээһинэр кириилэрин чэпчэкитик аһарынар буолар. Бастакы күнтэн оскуола ис-тас оноһуута, үлэхиттэрин, учууталларын сыһыана оҕоҕо улахан олуктары онорор. Бастакы көрүү-истии, сыһыан оҕоҕо инэр, өйүгэр, санаатыгар хаалар. Онтон олобуран оҕо оскуолаҕа сыһыана быһаарыллар.

Оскуолаҕа санга барар үөрэнээччи ситиһилээх буоларын туһугар тугу сатыыр уонна билэр буолуохтааҕый?

- **Болҕомто.** 20-30 мүнүүтэ туохха да аралдьыйбакка дьарыктаныахтаах. Биридимийэттэр, хартыыналар майгыннаһар уонна майгыннаспат өрүттэрин арааран билиэхтээх. Сорудаҕы быраабылатынан сөпкө толоруохтаах. Чэпчэкитик, болҕомтолоохтук, түргэнник оонньоуу быраабылатын өйдөөн сөпкө оонньоохтаах.
- **Суот.** 1-тэн 10-на диэри ахсааны билиэхтээх, ааһыахтаах. Эбии (+), көбүрээти (-), тэннэһии (=) бэлиэлэри билиэхтээх. Төгүрүгү анаардыахтаах, түөрт мунугу түөрт аңы араарыахтаах. Кумааһыга үөһээ, аллараа, уна, ханас хайысхаларын быһаарыахтаах.
- **Долоҕой.** 10-12 хартыынаны өйдүөхтээх. Хоһоону өйтөн ааҕар буолуохтаах. 4-5 тылынан остуоруйалары, өс хоһооннору, таабырыннары өйтөн этэр, кэпсиир буолуохтаах.
- **Өйдүүр-толкуйдуур дьобур.** Этиини бэйэтин өйүттэн ситэриэхтээх (холобур, чаай итии, утах...). Элбэх бэйэлэригэр сыһыаннаах тыллар быыстарыттан атын барсыбат тылы билэн, булуохтаах (холобур, «ыстаан, наскыы, ырбаахы, остуол, бэргэһэ»). Пазл оонньоутун улахан киһи көмөтө суох тангыахтаах, кумааһынан боростой сөмөлүөт, хараабыл оноруохтаах.
- **Тарбах былчыннара.** Уруучуканы, харандааһы, киистэни сөпкө тутуу. Хартыынаны сөпкө, таһыгар таһаарбакка кырааскалааһын. Кыптыйынан туттар сатабыл, аппликацияны сатааһын.

- **Тыл.** Аһаҕас, бүтэй дорҕоону билии, тылы сүһүөххэ араарыы, хас да тылынан этии оноруу, хартыынаны көрөн кэпсээһин. Хоһоону өйтөн хоһоонноохтук (выразительно, интонационно) аабыы.
- **Тулалыыр эйгэ.** Өнү, дьизэ, ойуур кыылларын, көтөрдөрү, сибэки ааттарын, мастары, оҕуруот аһын, фруктаны билиэхтээх, араарыахтаах. Дьыл кэмнэрин, айылҕа көстүүлэрин, Сахабыт сиригэр кыстыыр көтөрдөрү, ый ааттарын, нэдиэлэ күннэрин, оҕо бэйэтин аатын, араспаанньатын, төрөппүттэрин ааттарын, ханна үлэлииллэрин, олорор сирин, уулуссатын, дьизэтин нүөмэрин, ханнык идэлэр баалларын билиэхтээх.

Бу этиллибит ыйыктарынан сирдэтэн, оҕоҕут сайдыыта, билиитэ барсар буоллабына эһиги оҕоҕут оскуолаҕа киирэргэ бэлэм.

Оҕону бэйэтин дьаһанарга үөрэтиини кыратыттан саҕалыахха наада. Оҕо оннугар бэйэтэ гыныан сөптөөх дьыалатын онорорго ыксаамаҥ, бастаан бытааннык, көтүмэхтик да буоллар оҕо бэйэтэ онордун. Оскуолаҕа оҕо учууталын соруудахтарын толоруон, бэйэтэ быһаарыныы ылыныан, бииргэ үөрэнэр оҕолорун, учууталы кытта сыһыаны олохтуон — ол аата эппиэтинэстээх буолуон наада буолар.

- Оҕону доҕордоһорго үөрэтин, кини доҕотторун туһунан интэриэһиргээн, ыйыталаһын, табыллар буоллабына ыалдьыттыы ынгырын.
- Атын дьон көрөрүгэр-истэригэр оҕоҕутун мөбүмэн, сэмэлээмэн. Ол оннугар иккиэн хааллаххытына тугу сөбүлээбэтэххитин этин.
- Оҕо кыһалҕаларыгар, төһө да кыра курдуктарын иһин, дьохуннаахтык сыһыаннаһын. Оҕо эһиги өйөбүлгүтүгэр, тапталгытыгар туохтааҕар да наадыр кэмэ.
- Маннайгы кылаас оҕотугар оскуолатын дьыалаларыгар, үөрэҕигэр истинник интэриэһиргиргитин, бастакы ситиһиилэригэр үөрэргитин биллэрин, хайҕаан, оттон туга эрэ табыллыбатабына өйөөң, сэргэхситин.
- Оскуолаҕа тийдэбинэ ханнык быраабылалар баар буолалларын кэпсэтин, ол тоҕо наадатын быһааран биэрин.
- Оҕоҕутун кытта күннээҕи эрэсиими, бэрээдэги оностун, уонна ол бэрээдэк тутуһулларын кэтээн.
- Оскуолаҕа бараары туран өссө биирдэ расписаниетын бэрэбиэркэлээн. Үөрэнэр суумкатын иһэ бэрээдэктээх буоларын ирдээн.

- Оџону элбэхтэ хайџаан. Киһи интеллектуальной дьџурдара хайџалтан, эмоциональной өйџбүлтэн биллэ үрдүөн, оџо мотивацияланыан сөп.
- Оџо быһыытыттан-майгытыттан, үөрэџин хаамыытыттан долгуйар, мунаарар буоллаххытына учууталтан, оскуола психологыттан сүбэ ыларгытын кыбыстыман.
- Оџо истэригэр учууталы, атын оџолору, төрөппүттэри куһаџаннык санарыман, оџону кытта учуутал туһунан убаастабыллаахтык кэпсэтин.
- Оџоџутун хаһан даџаны атын оџолору кытта тэннээмэн.
- Оскуола туһунан үчүгэи эрэ кэпсээн. Оскуолаџа үөрэнэр ыарахан диэн оџону куттааман. Оскуолаџа киири – кыра киһиэхэ улахан долгуйуу, уларыыы буолар. Төрөппүт оскуолаџа үөрэммит дьоллоох сылларын туһунан кэпсээтэџинэ, оџоџо оскуола туһунан үчүгэй өйдөбүл үөскүө.
- Оџо бэйэтин толору аатын, төрөппүттэрин ааттарын, ханна үлэлииллэрин, дьиэтин аадырыһын билэрин ситиһин.
- Оџоџо малларын бэрээдэктээхтик уура, хомуйа сылдыарыгар үөрэтин. Үлэлиир, уроок ааџар миэстэтин эрдэттэн бэлэмнээн. Улахан киһи курдук остуолун бэйэтэ хомуйар, бэрээдэктиир эбээһинэстээх буоллун.

Хас биирдии төрөппүккэ тулуурдаах буолууну, оџоџотугар кыһаллыыны, көмөлөөх буолууну баџарабын!